

Språkpolitikken har vært konfliktfylt i Norge siden 1800-tallet. Ved UiB har det dreid seg om nynorsk eller bokmål, om norsk eller engelsk, og om kva slags ansvar universitetet har for å holde et norsk fagspråk levende. Språksamlingene, som dem som befinner seg ved HF-biblioteket, brukes i forskningen, men språkpolitikken hviler også på kunnskapen om språkutviklingen. Foto: Thomas Vindal Christensen.

Kapittel 7

Språkpolitikk og språkvalg

*Gjert Kristoffersen*¹

Språkpolitikk er tiltak som har til hensikt å påvirke eller regulere språkbruk. Den 31. oktober 2019 vedtok Universitetet i Bergen nye språkpolitiske retningslinjer. De første ble vedtatt av universitetsstyret i 2007. Slike interne retningslinjer er med andre ord relativt nye i universitetets historie. Før dette var det i stor grad de nasjonale, språkpolitiske rammene universitetet var underlagt. De fleste vil nok forbinde språkpolitikk med tiltak på nasjonalt plan, utøvd for eksempel gjennom skriftspråksnormering og tiltak for å fremme likestilling mellom nynorsk og bokmål. I dette kapitlet skal vi undersøke hvordan samfunnet gjennom universitetets historie har lagt eller har forsøkt å legge språkpolitiske føringer på virksomheten, og på hvordan universitetet har respondert på disse. I tillegg skal vi se på hvordan universitetet har svart på egne språkpolitiske utfordringer.

¹ Gjert Kristoffersen har skrevet dette kapitlet. Han døde i 29. mai 2021. Johan Myking har bidratt til ferdigstillingen av det.

Når det gjelder reell språkbruk, står begrepet *språkvalg* sentralt. Her er det ikke tale om fritt valg, men valg betinget både av spesifikke normer i form av lovverk og andre overordnede føringar, som *lov om målbruk i offentleg teneste*, og uskrevne normer som vanskelig lar seg bryte, for eksempel knyttet til valg av språk i undervisning og i forskningspublikasjoner.

Språkpolitikken: Fra kamp for nynorsk til tiltak for norsk

Tanken om et vestlandsk universitet med nynorsk som administrasjons- og undervisningsspråk går tilbake til begynnelsen av 1900-tallet. At et slikt universitet skulle ligge i Bergen, var det ikke alle i målrørsla som gikk inn for. Nikolaus Gjelsvik, professor i rettsvitenskap og grunnleggeren av det nynorske skriftmålet, slo for eksempel allerede i 1906 at universitetet skulle ligge dels på Voss, dels i Bergen.²

Da det på slutten av 1930-tallet ble klart at det ville komme et universitet i Bergen, ble tanken om et nynorskuniversitet tatt opp igjen, men heller ikke nå var det full enighet om at Bergen var det rette stedet for det nye universitetet. Formannen for Studentmål-laget i Oslo, Jon Fjalestad, formulerte seg slik i et intervju med *Norsk Tidend* 1. september 1938:

Skal arbeidar- og bondekulturen få rom og rimelege vokster-vilkår, må vi få eit nytt universitet som står i nær kontakt med desse folkeklassone. Men då må ikkje universitetet liggja i Bergen, ein by som fører krig på kniven mot det vi vil hjelpa fram. Sosiale og kulturelle omsyn krev at det nye universitetet blir reist på breidaste bondebygda, så bondestudentane kan fullføra si utdanning og få si kulturelle mogning på heimleg grunn.

Fjalestad formulerte selv forslaget i en artikkel i første nummeret av *Bondestudenten*, organet for Studentmål-laget, som kom ut samme dag som intervjuet sto på trykk. Forslaget ble tatt opp til debatt i laget kort tid etter. Det var stor uenighet, men vedraket

2 Forland 1996: 204.

ble å sende et forslag til styret i Noregs Mållag om «å arbeide for et nynorsk universitet».³ Saken ble behandlet på landsmøtet i 1939, men forslaget til Fjalestad lar seg ikke spore i vedtaket, som krevde «at nynorsken vert hovudmål ved det nye universitetet i Bergen».⁴ Et tilsvarende vedtak ble gjort på det neste landsmøtet i januar 1940. Da lød vedtaket at «minst eitt universitet må ha nynorsk til hovudmål».⁵ Siden Universitetet i Oslo ikke tilfredsstilte dette kravet, kan det være liten tvil om at dette måtte bli et nytt universitet i Bergen, som da var vedtatt opprettet.

I samsvar med disse vedtakene reiste styret i Vestlandske Mållag 23. november 1946 i et brev til Kirke- og undervisningsdepartementet krav om at administrasjonsmålet ved det nye universitetet skulle være nynorsk. I dette fikk laget

so å segja samrøystes medhald av fylkestingi på Vestland og Sørland, av ei rekkje institusjonar og samskipnader (millom dei baa studentmållagi i Oslo og Bergen) og av nære på 1000 framskotne einskildmenn kring heile landet.⁶

Innad ved det nye universitetet var det imidlertid ikke noe sterkt ønske om en slik bestemmelse. Professoren i vestnorsk målføregransking, Gustav Indrebø, som førte deler av uttalelsen fra komiteen som i 1938 ble nedsatt av departementet for å utrede et mulig universitet i Bergen, i pennen, var selv en ihuga og ikke lite stridbar målmann.⁷ Komiteen begrenset seg likevel til å foreslå at undervisningen ved morsmålsfaget, dvs. nordiske språk, i noen grad skulle være på nynorsk.⁸

Nemndi meiner det er rimelegt at nokre lærarar innan morsmålsseksjonen gjev opplæringi si på nynorsk [...]. Nemndi

3 Sudmann 1952.

4 Almenningen, Elvik, Helleland, Lien & Vikør 1981: 192.

5 Sst.

6 Ifølge brev til UiB fra Vestlandske Mållag datert 28. november 1950, universitetets brevjournal nr. 340/XI/50. Oppslutningen er dokumentert i *Føreteljingar til Kyrkje- og undervisningsdepartementet om styringsmålet på Universitetet i Bergen, 1947*.

7 Venås 2014.

8 I omtalen av Det humanistiske fakultet formuleres dette sterkere: «Det må vera rimelegt at lærarane i norrøn filologi, norsk mål og folkeminnegransking gjev undervisningi på nynorsk.» Av den ti mann store komiteen var det bare ett medlem som tok dissens på formuleringene. Det var Peter Rokseth, professor i romansk filologi ved UiO.

strikar under at dei vitskaplege kvalifikasjonane skal vera avgjerande for tilsetjing i universitetsstillingar. Men for habile søkjarar skulde det ikkje valda vanskar å gjeva opplæringi på nynorsk, eventuelt etter ein viss frest.⁹

Muligens som en reaksjon på kravet fra målrørsla besluttet styret ved Bergens Museum allerede 11. desember samme år

å rette en henvendelse til Kirke- og undervisningsdepartementet om at de to målføre, bokmål og nynorsk, må bli likestillet ved det nye universitetet i samsvar med lov om målform i statstjenesten.¹⁰

Det var dette som ble nedfelt i *lov om universitet i Bergen* fra 1948. Ifølge Forland ble kravet fra målrørsla avvist nettopp med utgangspunkt i lov om målbruk i statstjenesta fra 1930, der nynorsk og bokmål ble likestilt.¹¹ Dette kravet måtte gjelde alle statsinstitusjoner, også det nye universitetet. Noe krav om at undervisningen i morsmålsfaget skulle gis på nynorsk, ble heller ikke innført.

Strid om målformen i stillingsutlysninger

Lov om målbruk i statstjenesta var en kort fullmaktslov som bare slo fast at tjenestemenn født etter 1905 skal ha plikt til å bruke begge målformer i samsvar med «dei fyresegner som er eller vert gjevne om målbruk i statstjenesta».¹² Forskriften fra 1932 krevde at skjemaer o.l. skulle foreligge i begge målformer. Loven fikk imidlertid liten praktisk betydning.¹³

Det er dokumentert utførleg at lova aldri vart gjennomført som ho skulle ha vore etter føresetnadene, i dei femti åra

9 Komiteen til utredning av spørsmålet om eventuell opprettelse av et universitet i Bergen. 1938–1939.

10 Sitert fra brev fra UiB til Vestlandske mållag av 15. desember 1950, gjengitt in extenso i Norsk Tidend 28. desember 1950.

11 Forland 1996: 270.

12 Grønvik 1987: 168.

13 Sst.

ho galdt. Men forklaringane på dette har vore standard svar, bunde til språkpolitisk syn; frå bokmålssynstad er det hevda at lova var upraktisk og dessutan eit overgrep mot den retten kvar einskild har til å nytta sitt eige mål, frå nynorsksynstad er det hevda at lov og føresegner i og for seg var greie, men det skorta på godvilje og lojalitet hos statens embets- og tenes-temenn.

Det skal være uvisst om denne holdningen også preget universitetsadministrasjonen de første årene, men i november 1950 mottok universitetet et brev undertegnet av hele styret i Vestlandske Mållag.¹⁴ Brevet tar utgangspunkt i et utsagn fra rektor Bjørn Trumpy, referert i Bergens Tidende 10.5.1948, der han viser til det enstemmige vedtaket i det daværende museumsstyret (sitert ovenfor). Videre viser brevet fra mållaget til at et medlem i museumsstyret, folkehøyskolestyrer Martin Birkeland, ikke hadde vært til stede ved dette styremøtet. Han hadde senere skrevet til mållaget at han var «samd i vedtaket om jamstilling av måla. Men då var føresetnaden at det vart ei *verkeleg* jamstilling og ikkje berre eit papirvedtak. Dette ynskte eg ført til protokolls».

Så følger klagemålet. I perioden fra februar til oktober 1950 hadde universitetet lyst ut 19 stillinger i Norsk lysingsblad. Bare én av annonsene var på nynorsk. Mållaget ber om en utgreiing om hvilke regler universitetet følger «i sin freistnad på å jamstella dei tvo offisielle riksmåli våre», og avslutter med at

det vil kjennast som vantakk og svivyrding um den nye høgskulen på Vestlandet ikkje berre ser burt frå sin eigen fyresetnad til statsmaktene, men òg set seg ut yver dei fyresegnene um målbruk i statstenesta som no gjeld.

Svaret, datert 15. desember, ble gjengitt i sin helhet i *Norsk Tidend* 28. desember, øverst på førstesiden under overskriften «Universitetet i Bergen lovar full lojalitet. Vil halda seg til føresegnene i mållova». I svaret skriver direktør Leif J. Wilhelmsen at styrevedtaket mållaget refererer til, i realiteten var et vedtak om at universitetet som alle

14 Det samme brevet som det vises til i note 7 ovenfor.

andre statsinstitusjoner skulle være underlagt målloven uten at det ble innført særregler for målbruken, og at det ikke lå noe annet i vedtaket enn dette. Selve klagemålet, de 18 av 19 utlysninger på bokmål, blir ikke nevnt i svaret, men det avsluttes med at «kan det påvisast at vi gjer noko vi ikkje skal eller bør når det gjeld målbruken, vil vi sjølvsagt syta for at det blir retta på med ein gong».

Først i sitt svar på et nytt brev fra mållaget datert 22. januar 1951 kommer Wilhelmsen inn på det som var utgangspunktet for saken. Han viser til at utlysningstekstene skrives av instituttstyre eller dekaner. Sentraladministrasjonen har bare kontrollert slike ting som lønnsvilkår o.l., den har ikke lagt seg opp i «målsproblemet», men ekspedert tekstene videre i den målformen sakene har kommet inn. Wilhelmsen avslutter med at «[d]et er mogleg at dette ikkje er rett etter lova. Eg har bedi Kyrkjedepartementet, som etter føresegnene skal føra tilsyn med målbruken vår, om rettleiding på dette punktet».¹⁵

I det korte svarbrevet fra departementet, signert av statsråd Lars Moen, heter det bare at «[s]tillingane ved Universitetet bør lysast ut slik at det vert eit rimeleg samhøve i mengd på baa mål».¹⁶ Svaret er datert 12. april. Med utgangspunkt i dette meddeler Wilhelmsen den 20. april grunnenhetene at «en skal søke å oppnå at 50 % av utlysningene går ut på nynorsk og 50 % på riksmål».¹⁷

Selv om viljen hos direktøren og, formodentlig også hos kollegiet, var der, ble ikke målet realisert fullt ut i årene som fulgte. Jeg har sjekket stillingsannonser fra universitetet i Norsk lysingsblad i periodene 1.5.1951 til 31.12.1952, første halvår 1957 og første kvartal i 1962 og 1967. Nesten ett år etter at det nye prinsippet var innført, kom den første stillingsannonsen på nynorsk, 31. mars 1952. Målet om 50 prosent var innen rekkevidde i andre halvdel av 1952, men så falt andelen. I 1962 var det ingen. Trolig har andelen svingt nok så mye, for i de første månedene av 1967 var ca. 30 prosent av annonsene igjen på nynorsk.

15 UiB, sentralarkivet, brevjournal nr. 55/XI/51.

16 Universitetets brevjournal nr. 123/II/51.

17 I mellomtiden har også Noregs Mållag blandet seg inn. I et brev til universitetet datert 9. mars peker de på at en stillingsutlysning rykket inn i Norsk lysingsblad dagen før er på bokmål, «til liks med andre lysingar ved Universitetet i Bergen». I sitt svar av 12. mars nøyer Wilhelmsen seg med å vise til og vedlegge kopi av korrespondansen med Vestlandske Mållag. Han nevner ikke henvendelsen til departementet, som han da ikke hadde fått svar på.

Hadde kampen for et nynorskuniversitet vunnet fram, er det ingen tvil om at UiB ville ha blitt et viktig bolverk i kampen for nynorsken i årene som fulgte, og kanskje en viktig del av den nynorske identiteten. Striden om målform i stillingsutlysningene kan uten tvil ses på som en takk for sist, og målrørsla kunne i årene som fulgte, ha fortsatt å fungere som en vaktbikkje som passet på at i det minste universitetet på Vestlandet fulgte mållova. Men verken i kollegiereferatene eller oppslag i hovedorganet til Noregs Mållag, *Norsk Tidend*, finnes det spor av lignende aksjoner. Studentmållaget i Bergen (SMiB) ble imidlertid dannet samme år som UiB, og uten at det kom til store aksjoner, var det opptatt av språklig likestilling ved universitetet.¹⁸

Etter nederlaget i 1948 er det likevel ingen tegn i kildene til at UiB hadde noen særstilling i målrørsla i forhold til de andre høyere undervisningsinstitusjonene i Norge. Striden om nynorskuniversitetet nevnes ikke i jubileumbøkene som ble utgitt i forbindelse med lagets 50-årsjubileum i 1956, 60-årsjubileum i 1966 og 75-årsjubileum i 1981.¹⁹ Heller ikke universitetene og høyere utdanning generelt får noe særlig oppmerksomhet i disse bøkene, med ett unntak: Artikkelsamlingen som markerte mållagets 60-årsjubileum i 1966, avsluttes med et forslag fra landsstyret om å arbeide for en nedskalert institusjon, et akademi lagt til et bygdesamfunn.²⁰ Forslaget kan minne om Jon Fjalestads fra 1938, omtalt ovenfor, men nå er ønsket om et fullverdig universitet lagt til side, og klassekamperspektivet har også forsvunnet. I stedet legger konklusjonen i framlegget vekt på bygdekultur, folkeopplysning og nasjonalt kulturarbeid. Ideen ble ført videre i forslaget til målpolitisk program som ble lagt fram året etter.²¹ Resultatet ble Akademiet på Rauland, som ble formelt åpnet i 1974.²²

I årene omkring 1970 var også SMiB et alternativt tyngdepunkt til Studentmållaget i Oslo, og boken fra 1967, *Målreising*, representerte et paradigmeskifte i målrørsla med kamp mot sentralisering og EEC-medlemskap, og for nynorske læremidler som noen hovedsaker.

18 <https://smib.no>

19 Almenningen, Elvik, Helleland, Lien & Vikør 1981, Stavang, Nordland & Bremer 1966, Eskeland 1956.

20 Stavang, Nordland & Bremer 1966: 145–153.

21 Målreising 1967. Eit debattopplegg 1967: 137 flg.

22 Almenningen, Elvik, Helleland, Lien & Vikør 1981: 251 flg.

De første målpolitiske retningslinjene

Målloven ble revidert i 1980 og fikk navnet *lov om målbruk i offentlig teneste*. Verken loven eller den første forskriften kvantifiserte kravet til fordeling mellom målformene. Dette ble gjort gjennom to endringer i forskriften i 1987, først slik at fordelingen skulle være omtrent 25 prosent nynorsk og 75 prosent bokmål, fulgt av en ny endring bare noen måneder senere. Der ble kravet innført om at hver av målformene skulle være representert med minst 25 prosent i alle offentlige dokumenter – et krav som ennå gjelder. I tillegg ble institusjonene pålagt å utarbeide halvårige rapporter om målbruken ved institusjonen.

Iverksetting av den første forskriftsendringen ble lagt fram som orienteringssak for kollegiet 11. juni 1987.²³ Av saksforelegget framgår det at ansvaret for oppfølging er lagt til personalavdelingen, som følgelig også får ansvaret for de halvårige rapportene. Der gjør direktøren også greie for den gjeldende praksisen ved universitetet. Den viser at etter famlingen på 1950- og -60-tallet var praksisen kommet over i fastere former. De årlige publikasjonene, som årsmeldingen og forelesningskatalogen, alternerte fast mellom nynorsk og bokmål.²⁴ Informasjon om studietilbud kom bare på nynorsk, mens stillinger «jamt over» annethvert år ble lyst ut på nynorsk og bokmål. De viktigste skjemaene fra sentraladministrasjonen ble trykket på begge målformer. Redaksjonen for *Nytt fra Universitetet i Bergen* har som mål å bruke 50 % nynorskstoff, men «det har vore vanskelig å få til. Nynorskdelen er likevel over 25 %». Reglene gjaldt bare sentraladministrasjonen. Praksisen ved fakultetene og instituttene hadde direktøren ifølge saksforelegget ingen oversikt over, og han uttrykte heller ingen vilje til å skaffe seg en slik oversikt.

Reglene referert i forrige avsnitt var sannsynligvis resultatet av ulike avgjørelser tatt på ulike tidspunkter. Først i 1996 vedtok kollegiet *Retningslinjer for målbruk ved UiB* med utgangspunkt i den da 16 år gamle målloven.²⁵ Formålet hadde en klar, målpolitisk retning:

23 Kollegiesak 128/1987.

24 Årsmeldingene kom helt fra starten av vekselvis på bokmål og nynorsk.

25 Vedtatt av Det akademiske kollegium 20.3.1996: <https://regler.app.uib.no/regler/Del-2-Forskning-utdanning-og-formidling/2.3-Formidling/Maalbruk/Retningslinjer-formaalbruk-ved-UiB> (besøkt 19.12.2019).

Føremålet med retningslinjene er å stimulere til auka bruk av nynorsk ved Universitetet i Bergen. Som Vestlandsuniversitet er det naturleg at UiB legg seg på ein nynorskprosent som er noko høgare enn minstekravet (25 prosent) for målbruk i offentleg teneste. Ein bør likevel ha full måljamstelling mellom nynorsk og bokmål som eit endeleg mål.

«Noko høgare» blir lenger nede i retningslinjene satt til 30 %. Dette skulle gjelde for de fleste typer dokumenter, men for noen ble det slått fast at de bare skulle utgis på den ene målformen. Som en oppfølging av dette ble det bestemt at alle stillingsutlysninger skulle være på nynorsk. Også informasjon om studieprogrammene kom på nynorsk, og med slike grep økte nynorskandelen kraftig. Kollegiet så ikke for seg den betydningen internett skulle få i årene som fulgte. Om elektronisk informasjon het det bare «[v]alfri målform på Internett».

Dette vedtaket gjorde ikke UiB til et nynorskuniversitet, slik målrørsla ønsket på 1940-tallet. Men med utgangspunkt i sin plassering på Vestlandet, nynorskens kjerneområde, påtok universitetet seg med disse retningslinjene et særlig ansvar for å fremme bruken av nynorsk innenfor institusjonen og gjorde med dette nynorsk til en del av sin språkpolitiske identitet. Universitetet var ikke lenger nøytralt på linje med andre statsinstitusjoner, slik vedtaket i museumsstyret i 1938 la opp til. Bak vedtaket i 1996 lå også en historie som viser at det fantes nynorskaktivisme ved UiB, representert ved et løst organisert nynorsknettverk, ledet av universitetslektor Lars Vassenden, senere av professor Helge Sandøy. Det arbeidet for å skape rom for nynorsk i den administrative virksomheten – hvor bokmålsdominansen sentralt var total.²⁶ Sammen med informasjonssjef Arne Abrahamsen var rektor Ole Didrik Lærum, som hadde nynorsksak som valgkampsak, med på å forberede og få vedtatt de nye reglene for bruk av nynorsk i Det akademiske kollegium. Det var Abrahamsen som foreslo at noen bestemte tekstsjangre kunne være på nynorsk. Universitetet hadde altså på dette tidspunktet flere toneangivende og aktive nynorskbrukere som aldri tillot at språk helt forsvant ut av syne.

26 Dette er opplyst av Helge Sandøy.

Trusselen fra engelsk

I *lov om universiteter og høyskoler* fra 1995 ble det for første gang tatt inn en språkpolitisk bestemmelse i lovverket.²⁷ Paragraf 2, punkt 7 sa at «[u]ndervisningsspråket er til vanlig norsk». Lovforslaget ble lagt fram av Gro Harlem Brundtlands tredje regjering. Bestemmelsen var ikke foreslått av regjeringen, men kom inn ved komitébehandlingen i Stortinget, der flertallet ønsket en slik bestemmelse fordi «høyere utdanningsinstitusjoner bør ha et særlig ansvar i arbeidet med å styrke norsk språkkultur».²⁸ Så vidt jeg kan se, representerte dette noe helt nytt, at universitetene ble gitt et selvstendig, språkpolitisk ansvar.

Bestemmelsen ser ikke ut til å ha fått noen praktisk betydning ved UiB, og den blir ikke nevnt i de språkpolitiske retningslinjene fra 1996. Allerede i 2002 ble den fjernet som del av den omfattende revisjonen av loven knyttet til kvalitetsreformen, under Kjell Magne Bondeviks andre regjering.²⁹ Ansvarlig statsråd var Kristin Clemet fra Høyre. Begrunnelsen for å fjerne bestemmelsen var ifølge forarbeidene punkt 3.2.2 at «både departementet og Stortinget [...] ønsker at institusjonene skal bygge opp fagtilbud på engelsk og eventuelt andre språk for å sikre internasjonalisering». I *Merknader til de enkelte bestemmelser* står det videre at «[d]ette innebærer ingen endring i det ansvaret utdanningsinstitusjonene har for å styrke norsk språkkultur og for å bevare og videreutvikle norsk fagterminologi».³⁰ Her blir med andre ord den utvidede rolleoppfatningen som lå bak bestemmelsen i loven fra 1995, bekreftet, samtidig som den ble fjernet fra loven. Den spenningen som i løpet av de følgende årene skulle oppstå mellom tiltak med sikte på internasjonalisering av høyere utdanning og språkpolitiske tiltak for å sikre det norske språket rom innenfor academia, viser seg her for første gang.

I 2004 oppnevnte daværende Norsk språkråd en såkalt strategigruppe som ifølge mandatet skulle starte en prosess for å få utfor-

27 *Lov om universitet i Bergen* fra 1948 hadde ingen bestemmelse som gjaldt språkbruk ved institusjonen. Det hadde heller ikke den første felles loven for universiteter og vitenskapelige høyskoler fra 1989.

28 Innst. O. nr. 40 (1994–95): 14.

29 Lov om endringer i lov 12. mai 1995 nr. 22 om universiteter og høyskoler og lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell.

30 Ot.prp. nr. 40 (2001–2002): 44.

met en «nasjonal språkpolitikk». Utgangspunktet var den økende internasjonaliseringen og den tiltakende sterke stillingen engelsk hadde fått på mange samfunnsområder. Dette hadde skapt frykt hos noen, blant annet hos daværende språkdirektør Sylfest Lomheim, for at norsk i en ikke altfor fjern framtid kunne bli erstattet av engelsk. Siste del av mandatet lød slik:

Målet for språkpolitikken er å leggja eit best mogeleg grunnlag for at norsk skal vera eit samfunnsberande skriftspråk om hundre år. Kor alvorleg trusselen etter kvart kan bli, er det naturlegvis ingen som veit i dag, og det er heller ikkje noko poeng å drøfta den problemstillinga svært inngående. Men det er ein premiss for arbeidet som må vera klar for alle: Framtida for norsk språk – til liks med andre europeiske språk – er utrygg.³¹

Grappa, som ble ledet av forfatteren av dette kapitlet, la fram sitt sluttokument, *Norsk i hundre*, året etter. Der ble det slått fast at norsk generelt ikke var truet, men at enkelte samfunnsområder, særlig akademia og den internasjonale delen av næringslivet, på sikt kunne bli utsatt for såkalt domenetap, det vil si en total overgang til engelsk. Et eget kapittel ble viet høyere utdanning og forskning. I sammendraget som innleder kapitlet, skriver utvalget dette:

Universitets- og høyskolesektoren er et av de domenene der det ikke er noen selvfølge at norsk vil være i bruk i framtida ved siden av engelsk. [...] Skal vi lykkes i å sikre fortsatt bruk av norsk innenfor denne sektoren, må samfunnet og institusjonene selv ta ansvar. Begynnerundervisning på norsk må lovfestes, og institusjonene må pålegges å utarbeide språkstrategier som sikrer parallellspråklighet.³²

31 *Norsk i hundre* 2005: 12. Opprettelsen av Språkrådet i 2005, som avløser for Norsk språkråd, innebar et linjeskifte i norsk språkpolitikk, der den tidligere temmelig ensidige vekten på intern språknormering ble supplert med sentrale oppgaver knyttet til språkvern og språkstyrking i en situasjon der innflytelsen fra engelsk var blitt merkbart sterkere. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/Om-oss/historie-i-tre-delar/sprakradet/hvorfor-sprakradet> (besøkt 8.4.2021).

32 Sst.: 70.

Regjeringen fulgte opp med stortingsmeldingen *Mål og mening – Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*, i juni 2008.³³ I en pressemelding sendt ut samme dag som meldingen ble offentliggjort, viser Kultur- og kirkedepartementet til atten tiltak, alle foreslått i meldingen. De to første gjaldt høyere utdanning, og lød slik:

- Regjeringa vil fremja forslag om å lovfesta at universitet og høyskular har ansvar for vedlikehald og vidareutvikling av norsk fagspråk
- Det blir lagt til grunn at universitet og høyskular utformar individuelt tilpassa språkstrategiar

Året etter, 19. juni 2009, ble det første punktet fulgt opp ved at Stortinget ga universitets- og høyskoleloven følgende tilføyelse i form av paragraf 1–7: «Universiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk.»

Når det gjelder det andre punktet i pressemeldingen fra departementet, hadde sektoren kommet departementet i forkjøpet. Allerede før *Norsk i hundre*-rapporten ble offentliggjort i 2005, oppnevnte Universitets- og høyskolerådet (UHR) et utvalg som skulle utarbeide et forslag til språkpolitikk for universiteter og høyskoler.³⁴ Bakgrunnen var de samme bekymringene som lå bak initiativet *Norsk i hundre*, nemlig frykten for at den sterke stillingen som engelsk etter hvert hadde fått som publikasjonsspråk, i neste omgang skulle påvirke undervisningskvalitet og sektorens samfunnskontrakt negativt ved at engelsk i for stor grad ble tatt i bruk også i undervisning og formidling.

På grunnlag av framlegget fra utvalget og høringsuttalelser fra institusjonene vedtok UHR i februar 2007 et sett med overordnede språkpolitiske retningslinjer.³⁵ Det første punktet lød:

Det bør utarbeides språkstrategi ved den enkelte institusjon. Språkstrategien må være utformet slik at den ivaretar og frem-

33 St.meld. nr. 35 (2007–2008).

34 *Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og høyskolar i Noreg*: <https://www.uhr.no/f/p1/i29bb6aco-749d-4dec-b64a-c6e2f2eca711/rapporteinsprkpolitikkforuniversitetoghskolarinoregjunizoo6.pdf> (besøkt 16.12.2019).

35 <https://www.uhr.no/f/p1/ib79b8f30-20e6-4042-8341-52274fc83ea3/spraakpolitiskplattform-19o22007.pdf> (besøkt 16.12.2019).

mer bruk av norsk språk, likevel slik at engelsk eller annet internasjonalt språk kan brukes der det er hensiktsmessig.

Mange institusjoner fulgte opp, også UiB. I juni 2006 oppnevnte rektor Sigmund Grønmo en arbeidsgruppe som fikk et svært omfattende og ambisiøst mandat, der de første punktene lød slik:

- Foreslå tiltak som sikrer parallellspråklighet, dvs. norsk som nasjonalt fagspråk og engelsk som internasjonalt fagspråk i forskning og utdanning.
- Foreslå tiltak som kan styrke at forskning utført ved UiB blir kjent internasjonalt, også i fag som i dag har tradisjon for å publisere på norsk.
- Foreslå retningslinjer og krav som sikrer språklig balanse og språklig kompetanse i undervisningstilbudene ved UiB.

Utvalget bestod av representanter fra de ulike fakultetene og ble ledet av professor i nordisk språkvitenskap, Helge Sandøy. *Både i pose og sekk. Framlegg til språkpolitikk ved Universitetet i Bergen* ble levert i februar året etter.³⁶

I tillegg til et forslag om en overordnet språkpolitisk målsetting for universitetet la gruppa fram 34 forslag til tiltak. Etter en høringsrunde ble rapporten lagt fram for universitetsstyret i møte 13. september 2007, med tittelen *Språkpolitikk for Universitetet i Bergen*.³⁷ I saksforelegget oppsummeres framlegget og høringsuttalelsene, som i det store og hele blir karakterisert som positive, selv om noen forslag, for eksempel knyttet til undervisningsspråk, vakte motstand fordi de ble sett på som for rigide. I tillegg til en takk til utvalget nøyde styret seg likevel med å vedta som punkt 2 en språkpolitisk målsetting fra universitetet, som med noen få endringer var i tråd med forslaget fra utvalget:

Ved Universitetet i Bergen er undervisningsspråket, administrasjonsspråket og det daglege arbeidsspråket til vanlig norsk. Som eit internasjonalt forskingsuniversitet legg universitetet vekt på at delar av verksemda skjer på engelsk

³⁶ *Både i pose og sekk* 2007.

³⁷ Universitetsstyret, sak 75/2007.

eller andre internasjonale språk. For å ta i vare disse målsetjingane og ansvaret overfor det norske og internasjonale samfunnet, har universitetet som mål å utvikle mest mogleg parallellspråkleg praksis. Det skal praktiserast godt språk både på norsk og på framandspråk.³⁸

Det tredje og siste punktet i vedtaket lød slik: «Styret ber om at universitetsdirektøren arbeider vidare med forslag til tiltak som kan realisere målsettingen i pkt. 2 ovenfor.» Ingen av forslagene i rapporten ble med andre ord vedtatt av styret, men formuleringen må tolkes som en tilslutning til saksforeleggets i stor grad positive vurderinger av dem.

Fram til og med 2010 fikk styret årlig en statusrapport i form av en orienteringssak.³⁹ Saksforelegget fra 2008 viste til at norsk-kursene rettet mot utenlandske ansatte og deres familier var blitt forbedret. I 2009 ble prinsippet om norsk som det normale undervisningsspråket på grunnivået videreført i grads- og studiereglementet sammen med en ny bestemmelse om at det skal kunngjøres på forhånd hvilket språk et gitt kurs gis på, uavhengig av nivå.

Samme år, i 2009, fikk styret en liste over tiltakene Sandøy-utvalget foreslo, med en kort opplysning om status for hvert av dem. Av de 33 som er med på listen, ble 12 karakterisert som helt eller delvis gjennomført og 7 notert som «ikke gjennomført». Om 4 av tiltakene heter det at gjennomføringsgraden er uklar, og 9 blir karakterisert som tiltak som i ulik grad blir satt ut i livet i fagmiljøene. Oversikten er summarisk, uten begrunnelser for hvorfor tiltak ikke er gjennomført, eller opplysninger om i hvilken grad tiltakene som er overlatt fagmiljøene, er satt ut i livet. Året etter følger en lignende statusrapport. En sammenligning mellom denne og den som ble lagt fram året før, viser endret status for 5 av de 33 tiltakene som er med i oversikten. 3 av dem har fått status som gjennomført: Kurstilbudet i engelsk for ansatte er styrket, det er blitt utviklet et kurs i nynorsk knyttet til norskkursene for utenlandske ansatte, og det er blitt opprettet en språktjeneste i form av en 50 prosent stilling i ett år som skal organisere tilbud av ulike typer språktjenester. Oppdraget til denne tjenesten var ifølge saksforelegget til styret dette:

38 Et par trykkfeil i teksten er korrigert.

39 Universitetsstyret, sak 105/2008, 97/2009 og 63/2010.

I prosjektet arbeides det med å videreutvikle språktjenestetilbudet til ansatte, med å etablere et system og rutiner for administrativ og praktisk tilrettelegging av informasjon (inkludert en nettside), yte service og bidra til å videreutvikle tjenester og tilbud om språkopplæring.

Året etter ble stillingen utvidet til en 100 prosent stilling med en tidsramme på tre år, der også administrative oppgaver knyttet til internasjonalisering ble lagt til stillingen. Av utkastet til sluttrapport som ble levert da de tre årene var omme, i 2014, går det fram at tjenesten ikke ble videreført.⁴⁰ Rapporten viser likevel at det i løpet av den tiden prosjektet varte, ble gjort mye verdifullt arbeid, særlig knyttet til organisering og koordinering av språkkurs for ansatte og til initiering av såkalt klarspråkarbeid. Det ble også laget en nettside, en språkportal, for UiB.

Men det sentrale målet for Språkrådets initiativ og Universitets- og høyskolerådets oppfølging av dette, etablering av parallellspråklighet, forble et abstrakt og uklart mål. Parallellspråklighet skulle sikre at norsk ikke ble trent til side av engelsk innen akademia. Om det skjer, vil norsk terminologi og norsk fagspråk knyttet til de ulike akademiske disiplinene gå ut av bruk og etter hvert bli foreldet. Resultatet vil dermed kunne bli at disiplinene i verste fall mister kontakten med det norskspråklige samfunnet utenfor universitetet.

Lovendringen i 2009 skulle bidra til å hindre nettopp dette. Men endringen ble ikke nevnt i saksforelegget lagt fram for styret samme høst knyttet til oppfølging av språkpolitikkvedtaket, og heller ikke fulgt opp i praktisk politikk. Dermed ble heller ikke lovendringen vurdert opp mot tiltakene i statusrapporten. Forslag 4A fra Sandøy-utvalget var at «[f]agmiljø som manglar termlister, bør utvikle slike, og den norske terminologien må gjerast lett tilgjengeleg for alle brukarar, for eksempel på nettet i tillegg til i undervisninga». Videre lød forslag 5D slik: «Fagmiljøa bør oppmodast til å utarbeide termlister på norsk og engelsk til bruk for undervisninga på lågare

40 Grong u.å. Forfatteren, Ellen Margrete Grong, var ansatt i stillingen knyttet til språktjenesten fram til den ble lagt ned. Rapporten er et utkast til sluttrapport som ifølge Grong ble levert universitetsdirektøren og ledelsen ved Personal- og administrasjonsavdelingen. Sannsynligvis som følge av et samtidig lederskifte begge steder ser den imidlertid ikke ut til å ha blitt fulgt opp administrativt. Takk til Grong for å ha delt rapporten med meg.

grad.» Terminologiarbeid ble dermed en frivillig sak for fagmiljøene, og ingen kartlegging fant sted av i hvilken grad dette ble gjort.⁴¹ Med andre ord ble verken målet om parallellspråklighet eller sikring av norsk fagspråk og terminologi fulgt opp i form av bindende vedtak fra styrets side. I hvert fall kan to forhold bidra til å forklare dette.

Målet om parallellspråklighet er for det første svært vanskelig å operasjonalisere, fordi begrepet ikke sier noe om hva forholdet mellom de ulike språkene skal være for at målet skal anses som oppfylt. Så vidt jeg vet, har det f.eks. ikke vært forsøkt satt opp minstemål for bruk av ett språk i forhold til et annet, slik forholdet mellom bokmål og nynorsk er regulert i målloven, som krever at i statstjenesten skal hver målform være representert med minst 25 prosent. Om en ville forsøke noe slikt, tilsier virkeligheten at academia som domene ville måtte deles inn i subdomener med ulike krav – forskning, undervisning, formidling og administrasjon. Som vi skal se senere i kapitlet, er forskningspublisering i stor grad dominert av engelsk, særlig innenfor realfagene, og gitt behovet for å dele forskningsresultater internasjonalt lar det seg ikke gjøre å begrunne krav om overgang til norsk her. Språkvalg knyttet til undervisning er på den annen side regulert. Her fikk språkpolitikkvedtaket fra 2007 praktisk betydning ved at det i 2009 som nevnt ovenfor ble slått fast i grads- og studiereglementet at undervisningen på grunnnivået normalt skal være på norsk.

Mye tyder likevel på at vedtaket fra 2007 og oppfølgingen av det ble ignorert i flere fagmiljøer.⁴² Tiltakene ble i stor grad opplevd som irrelevante, og en lot det hele gli forbi. Men dette finnes det flere synspunkter på. Språktjenesten arrangerte for eksempel konferanser både i 2011 og 2013, for å konkretisere og følge opp vedtaket fra 2007. Der bidro også innledere fra Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, MN-fakultetet, sammen med blant annet universitetsledelsen og rektoratet, og representanter fra MN-fakultetet deltok i arbeidet med lærebøker og samarbeidet med Språkrådet om fagterminologi.

41 Det er likevel ingen tvil om at universitetet så på arbeidet som prinsipielt viktig. I høringsuttalelsen knyttet til lovendringen i 2009 foreslo UiB at ansvaret skulle presiseres til å gjelde både undervisning, forskning og formidling, Ot.prp. nr. 71 (2008–2009): 19.

42 I samtale 27.5.2020 fortalte professor Jarl Giske, som på den tiden ledet det som i dag er Institutt for biovitenskap, at det ikke ble brukt mye tid på å diskutere vedtaket ved fakultetet.

At manglende oppfølging ikke bare gjelder ett fakultet eller én institusjon, ble dokumentert i en rapport fra Språkrådet i 2018:

En kartlegging gjennomført av Språkrådet våren 2018 viser at 14 av 20 institusjoner har en slik språkstrategi, i tråd med Universitets- og høyskolerådets plattform. Men kartleggingen viser likevel at det finnes få tegn på at institusjonene gjør et aktivt arbeid for å røkte det norske fagspråket. Igjen blir det tydelig at oppgaver som ikke måles eller rapporteres, blir nedprioritert.⁴³

Det kan handle om urealistiske budsjettforventninger. Slikt arbeid er kostbart, som Center for Internationalisering og Parallelsprog-lighed ved Københavns universitet viser. UiB tenkte kanskje litt i samme baner, men resultatene uteble, sikkert på grunn av økonomiske betraktninger. Det kom aldri så langt som til en ferdig plan.

Internasjonaliseringsstrategier

Som vi så ovenfor, ble bestemmelsen om at undervisningen ved universiteter og høyskoler normalt skulle være på norsk, fjernet fra loven i 2002. Begrunnelsen for å ta den inn i 1995 var sikring av norsk språkkultur, og begrunnelsen for å ta den ut var ønsket om internasjonalisering av sektoren. Større grad av internasjonalisering må nødvendigvis bety større bruk av fremmedspråk, i praksis engelsk. I en slik utvikling kommer nasjonalspråkene under press. Og det er dette presset som var utgangspunktet for innføringen av begrepet parallellspråklighet, nemlig rammer og regler som sikrer at både det dominerende fremmedspråket og nasjonalspråket blir brukt i flest mulig sammenhenger innenfor sektoren.

I årene som fulgte lovendringen, utarbeidet UiB internasjonaliseringsstrategier på linje med de andre institusjonene i sektoren. Ble språk og språkpolitikk nevnt i disse, og ble det vedtatt tiltak som skulle sikre fortsatt parallellspråklig praksis? Handlingsplan for internasjonal virksomhet ved UiB 2007–2009 ble vedtatt av styret

43 *Språk i Norge – kultur og infrastruktur* 2018:51.

26. oktober 2006, altså et snaut år før det språkpolitiske vedtaket i 2007.⁴⁴ Planen har et eget, kort avsnitt om språklige utfordringer, der spenningen mellom ansvaret for norsk fagspråk og økt internasjonalisering erkjennes. Konklusjonen er likevel at «[d]et ligger utenfor denne handlingsplanens ramme å utrede tiltak for å møte slike språklige utfordringer».

Også i planen for 2011–2015 blir det henvist til universitetets språkpolitikk.⁴⁵ Overskriften på s. 12 er *Heving av språkkompetanse*. Teksten innledes med en henvisning til spenningen mellom det å utvikle norsk som akademisk språk samtidig som engelsk må bli tydeligere etablert som parallelt språk. Dette utdypes ikke, og resten av avsnittet inneholder tiltak av språklig art som skal fremme internasjonalisering, uten noen problematisering av konkrete effekter på parallellspråkspraksisen vedtatt gjennom den språkpolitiske målsettingen i 2007.

Den nyeste planen gjelder fra 2016 til 2022.⁴⁶ Den er atskillig kortere enn forgjengerne, og i motsetning til disse inneholder den ingen innledende språkpolitiske kommentarer, og da heller ingen vurderinger av eventuelle språkpolitiske konsekvenser av forslagene. For første gang kvantifiseres et mål for internasjonal publisering, nemlig minst 80 prosent (delmål A2). I saksforelegget nevnes det at dette målet ikke er like relevant for Det juridiske fakultet og Det humanistiske fakultet. Det skal legges til rette for at ansatte med utenlandsk bakgrunn skal lære norsk innen to år. Dette var ikke med i de tidligere planene. Når det gjelder undervisningsspråk, er det å tilby engelskspråklige emner/emnepakker nevnt som en hovedaktivitet under delmål B2, som sier at UiB skal tiltrekke seg de beste internasjonale studentene, særlig på masternivå.

Nye initiativer i 2019

Ti år etter at lovpålegget om universitetenes ansvar for norsk fagspråk ble innført, ble følgende avsnitt for første gang tatt inn i tildelingsbrevet fra Kunnskapsdepartementet til UiB for 2019:

44 Universitetsstyret, sak 90/2006.

45 Universitetsstyret, sak 19/2011.

46 Universitetsstyret, sak 95/2016.

Universitetene og høyskolene har et lovpålagt ansvar for norsk som fagspråk, og institusjonene skal utarbeide egne språkstrategier. Internasjonaliseringen av forskningen og den økende bruken av engelsk gjør det nødvendig å ha særlig oppmerksomhet om dette arbeidet. Departementet ber om at institusjonene følger utviklingen for norsk som fagspråk og vurderer behovet for å sette inn tiltak.⁴⁷

Noen måneder senere, i oktober 2019, vedtok universitetsstyret nye språkpolitiske retningslinjer for UiB.⁴⁸ Verken Sandøy-rapporten eller 2007-vedtaket nevnes i saksforelegget, og den språkpolitiske målsettingen sitert ovenfor er heller ikke nevnt. Det er i tillegg en prinsipiell forskjell mellom de to. I 2007 sluttet styret seg til en rekke mål, uten at flertallet av disse ble nedfelt i bindende retningslinjer. Det ligger med andre ord en større grad av forpliktelse i 2019-vedtaket enn i 2007. Et annet interessant trekk er at retningslinjene knyttes til universitetets strategi og skal bidra til «å styrke lærestedets profil som et forskningsintensivt breddeuniversitet med høy internasjonal faglig kvalitet». Vedtaket innebærer også at det skal oppnevnes et språkpolitisk utvalg med sekretariat som skal «gi råd om oppfølging og gjennomføring av de språkpolitiske retningslinjene, lovpålagte krav og videreutviklingen av universitets språkpolitikk». Det lovpålagte fagspråksansvaret defineres som en viktig del av samfunnsansvaret, og UiB skal legge til rette for at dette blir fulgt opp ved universitetets faglige enheter. Videre heter det at det skal arbeides for «at norske og engelske termer for de sentrale fagbegrepene i bachelorstudiet gjøres tilgjengelig i UiBs termbase og andre relevante databaser». Det ble ikke sagt hvordan arbeidet skulle organiseres eller finansieres, men Språkpolitisk utvalg ble nok sett som operatør. Det ble derimot ikke endelig etablert før i 2021, så saken hadde neppe høyeste prioritet. Likevel må formuleringene i de nye retningslinjene ses på som et vesentlig framskritt i forhold til de tilsvarende tiltakene fra 2007, der fagspråksansvaret helt og holdent ble overlatt fagmiljøene.

Kravet om at undervisningen på grunnivået skal gis på norsk, blir nå skjerpet til å gjelde hele bachelornivået, altså fra bare

47 Universitetsstyret, sak 4/2019.

48 Universitetsstyret, sak 99/2019. Sitatene i avsnittene som følger, er fra denne saken.

100-nivået til også å omfatte 200-nivået. Samtidig innføres det en distinksjon mellom obligatoriske og valgfrie kurs, der bestemmelsen om norsk bare gjelder den første kategorien. Nytt er et krav om at det på bachelornivået skal brukes norskspråklig pensumlitteratur så sant disse er like gode som fremmedspråklige lærebøker. Først på master- og ph.d.-nivået skal norsk, engelsk og andre fremmedspråk kunne brukes parallelt, og valg av språk her skal «reflektere faglige hensyn».

Når det gjelder publisering, får de ansatte selv velge fritt hvilket språk de publiserer på. I 2007 ble nok dette tatt for gitt. Kravet om at de som ansettes i vitenskapelige stillinger og som ikke behersker et skandinavisk språk, skal lære seg norsk, videreføres. Men nå blir fristen utvidet til tre år, og samtidig skjerpes kravet ved at det fastsettes et nivå for språkbeherskelsen, nemlig B2 i det felles europeiske rammeverket for språk.⁴⁹

En siste endring i forhold til tidligere er at «[n]ynorsk skal benyttes i offisielt tilgjengelige rundskriv, kunngjøringer, informasjonsmateriale og lignende *på lik linje og i tilnærmet likt omfang som bokmål*» (min utheving).⁵⁰ Målloven fra 1980 krever at begge målformene skal være representert med minst 25 prosent i disse tekstkategoriene. I universitetets egne retningslinjer fra 1996, som de nye avløser, er målet – som nevnt ovenfor – satt til minst 30 prosent nynorsk, men med full likestilling som et mer langsiktig mål. Nå skjerpes kravet til ca. 50 prosent. Om dette er et realistisk mål, er vanskelig å si. Offentlig statistikk som viser i hvilken grad de høyere utdanningsinstitusjonene oppfyller mållovens krav, viser at UiB de siste årene dels har ligget litt under, dels litt over 25 prosent-målet. Uansett står og faller den nye given med at tiltakene følges opp og finansieres.

Det nyeste språkpolitiske arbeidet ved UiB synes å være en følge av ministerskiftene i Kunnskapsdepartementet og Kulturdepartementet i 2018 på den ene siden, og på den andre siden en

49 Kravene er omfattende og lar seg ikke sitere fullt ut her, men de innebærer bl.a. at man kan forstå lengre argumenter, at man kan samtale med morsmålsbrukere så flytende og spontant at det ikke hemmer kommunikasjonen, og at man kan gi klare og detaljerte beskrivelser skriftlig og muntlig knyttet til saksområder innenfor «mitt interessefelt». Kilde: *Europeisk språkperm* 2010: 14.

50 Språkpolitiske retningslinjer ved UiB, prinsipp 3c: <https://regler.app.uib.no/regler/Del-2-Forskning-utdanning-og-formidling/2.3-Formidling/Maalbruk/Spraakpolitiske-retningslinjer/> (besøkt 19.4.2021).

intensivert kontakt mellom UiB og departementet i kjølvannet av flyttingen av språksamlingene fra Oslo til Bergen i 2016 (se bind 2, kapittel 7). Venstre, som satt med både kunnskapsminister Iselin Nybø og kulturminister Trine Skei Grande fra 2018, fikk satt i gang arbeidet med ny språklov som oppfølging av Stortingsmelding 35 (2007–08) *Mål og mening*. Kunnskapsdepartementet kom med krav i tildelingsbrevene for 2019 og 2020 om at de språkpolitiske strategiene skulle oppdateres. Noen var mer proaktive enn andre, som Høgskolen på Vestlandet (HVL), Universitetet i Stavanger (UiS) og Norges Handelshøyskole (NHH). I Bergen oppsto det nesten en konkurranse om å være «best i klassen».⁵¹ Alt dette bidro til en ny språkstrategi for UiB.

Men målet om parallellspråklighet forblir likevel like abstrakt og uklart som politikken vedtatt i 2007. I forslaget om retningslinjer lagt fram for universitetsstyret i sak 99/2019 ble parallellspråklighet gitt innhold i form av to punkter under overskriften «UiB skal praktisere parallellspråklighet». Det første slår fast at norsk er hovedspråket og engelsk det viktigste fremmedspråket, det andre at fast ansatte forventes å ha tilstrekkelig språklig kompetanse i både norsk, engelsk og andre faglig relevante fremmedspråk. I retningslinjene som er publisert på nettet, er de to punktene fjernet, slik at bare overskriften «UiB skal praktisere parallellspråklighet» står igjen. En nærmere konkretisering av hva praksisen innebærer språkpolitisk og i det daglige språkarbeidet, mangler. Det ser ut til at denne konkretiseringen overlates til Språkpolitisk utvalg.⁵²

Språkvalg

I de første tiårene etter 1948 var det vel knapt tenkbart at undervisning skulle gis på noe annet språk enn norsk. Føringer når det gjaldt muntlig framføring, fantes ikke, og i tråd med vedtaket referert ovenfor om at lærerne selv valgte målform i egne innførsler i forelesningskatalogen, valgte de selv målform i skriftlig materiale knyttet til undervisningen.

51 Jf. språkdirektør Åse Wetås i Khrono 15.8.19, <https://khrono.no/nhh-norsk-fagsprak-norsk-vs-engelsk/sprakdirektoren-se-til-nhh/398916>.

52 Universitetsstyret, sak 99/2019.

Undervisningsspråket

Men universitetet fikk tidlig vitenskapelig ansatte som ikke hadde nordisk, dvs. norsk, svensk eller dansk, som morsmål. Av disse ble det også forventet at de skulle undervise på norsk. Kravet til nytilsatte i denne gruppen var helt fram til 2019 at de skulle ha lært seg norsk i løpet av to år etter ansettelsestidspunktet.

Den første studentutvekslingsavtalen med et utenlandsk universitet var avtalen med University of California fra slutten av 1960-årene. Studentene, ca. 20 i tallet, skulle oppholde seg i Bergen ett studieår. Det ble forutsatt at de skulle følge den ordinære undervisningen på norsk, uansett hvilket fag de skulle studere. For at dette skulle la seg gjøre, fikk de ved begynnelsen av oppholdet i Norge et flere ukers intensivkurs. Det første året, 1969, fulgte de kurset ved den internasjonale sommerskolen ved Universitetet i Oslo før de reiste videre til Bergen ved semesterstart. Erfaringene herfra var ikke gode nok, så fra 1970 ble det organisert egne sommerkurs. Kurset varte i åtte uker, med fire timers undervisning seks dager i uka. Studentgruppa ble delt i to. Den ene halvparten ble sendt til en gård i Gudbrandsdalen, den andre til Kristiansand. Etter fire uker byttet de.⁵³ Dette var ordningen på 1970-tallet. Det er uvisst om tilbudet var like omfattende helt fram til avtalen ble avviklet tidlig på 1990-tallet.

Norsk-kurs for ansatte og studenter med utenlandsk bakgrunn startet 1986 i regi av Avdeling for fremmedspråklige studenter, fra 1988 Avdeling for norsk som andrespråk, knyttet til Nordisk institutt. Avdelingen, som fikk ansvar for norskopplæring av både ansatte og studenter, kan ses som et resultat av internasjonaliseringen som på 1980-tallet begynte å skyte fart.

Samtidig kom også de første studieprogrammene på engelsk. I 1985 ga kollegiet sin prinsipielle tilslutning til at det ble opprettet høyere grads-tilbud med engelsk som undervisningsspråk og med studenter fra utviklingsland som særlig målgruppe.⁵⁴ Kort tid etter blir reglementet for Master of Philosophy-graden vedtatt.⁵⁵ Det

53 Kilde: Førsteamanuensis i allmenn språkvitenskap Victoria Rosén, som kom til Norge som californiastudent i 1971. Hun var administrativ medarbeider ved California-kontoret i Bergen fra ca. 1974 til 1980.

54 Kollegiesak 132/1985.

55 Kollegiesak 225/1985. Navnet på graden ble i 1988 splittet i to, *Master of Science* og *Master of Philosophy*.

første studiet knyttet til det nye reglementet ble startet året etter, *Fish Resources and Fishery Management*. I årene som fulgte, ble et studium i *Histopathology* og et i *Medicine in developing countries* opprettet ved Det medisinske fakultet, et i *Dentistry* ved Det odontologiske fakultet og et i historie ved Det historisk-filosofiske fakultet, fulgt av flere andre ut over på 90-tallet ved ulike fakulteter. I hvilken grad opptaket ble begrenset til studenter fra utviklingsland, i tråd med kollegiets intensjoner, er ukjent. Men så sent som i 2003, i en sak som gjaldt oppheving av gradsbetegnelsen Master of Philosophy, heter det at målgruppa

i hovudsak er utanlandske studentar, og særleg studentar frå Afrika, Latin-Amerika og Aust-Europa. M.Phil.-programma har såleis vore både ein del av UiBs internasjonaliseringsarbeid, men har òg vore ein del av norsk bistands- og utanrikspolitik. ⁵⁶

Dette tyder på at de engelskspråklige programmene fremdeles i stor grad var rettet mot utenlandske studenter som ikke kunne følge undervisning på norsk.

Prinsippet om at norsk skulle være undervisningsspråket på 100-nivået, ble – som vi har sett ovenfor – ett av resultatene av språkstrategiarbeidet som fulgte i årene etter styrevedtaket i 2007. Men grunnlaget ble lagt allerede i 2005. Da kommer spenningen mellom norsk og engelsk til syne i arbeidet med utdanningsdelen av universitetets strategiske plan. I styresak 10/2005 sluttet styret seg til «hovedpunktene i det fremlagte forslag til utdanningsstrategi for UiB». I punkt 3, *Undervisning og læring*, i den versjonen styret fikk seg forelagt, heter det:

Språket i undervisningen på bachelornivå skal normalt være norsk, med unntak av undervisningen i fremmedspråk. Samtidig skal det legges til rette for et variert undervisningstilbud på engelsk på alle nivå, slik at Universitetet i Bergen kan rekruttere utenlandske studenter og forbli en attraktiv samarbeidspartner internasjonalt. ⁵⁷

⁵⁶ Universitetsstyret, sak 4/2003.

⁵⁷ I kortversjonen av den endelige UiB-strategien for 2005–2010 er ikke undervisningsspråk nevnt. Universitetsstyret, sak 49/2995.

Denne teksten er på den ene siden strengere enn prinsippet som ble innført noen år senere, i og med at den slår fast at all lavere grads undervisning normalt skal være på norsk. Men samtidig åpner den for tilbud på engelsk *på alle nivå*, uten at det sies noe om hvordan de to prinsippene skal balanseres. Begrunnelsen for de engelskspråklige programmene er rekruttering av utenlandske studenter og betydningen av internasjonalt samarbeid, men det sies intet om i hvilken grad tilbudene er tenkt begrenset til studenter som ikke kan følge undervisning på norsk.

Praksis i de følgende årene er vanskelig å kartlegge systematisk, fordi tilgjengelighet, omfang og kvalitet på rapporter om utdanningsvirksomheten varierer fra år til år. Sandøy-utvalget nevner at høsten 2006 ble 190, eller 16 %, av totalt 1184 emner undervist på engelsk.⁵⁸ I utdanningsmeldingen fra 2011, det vil si mens det ennå skjedde en viss oppfølging av språkpolitikkvedtaket fra 2007, oppgis både det totale antall undervisningsemner og antall emner som tilbys på engelsk.⁵⁹ I meldingen gir tabell 18 på s. 21 en oversikt over antall emner som ble tilbudt på engelsk i 2009–2011. Når disse tallene sammenholdes med totaloversikten i tabell 2 på s. 8, blir resultatet at under 10 % av emnene på lavere grad ble undervist på engelsk, mens andelen på mastergrad økte fra ca. 20 % i 2009 til rundt 30 % i 2010 og vel 30 % året etter. En av endringene som ble gjennomført med utgangspunkt i språkpolitikkvedtaket fra 2007, var som nevnt at undervisning på 100-nivået skal være på norsk. Tabellene i utdanningsmeldingen fra 2011 skiller ikke mellom 100- og 200-nivået innenfor bachelortilbudet, men den lave andelen av tilbud på engelsk på dette nivået tyder på at bestemmelsen i stor grad var gjennomført.

Den store økningen fra 2009 til 2010 blir ellers forklart med at særlig Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet dette året var gått over fra å registrere de emnene som faktisk ble undervist på engelsk, til alle emner som kunne undervises på engelsk dersom det meldte seg internasjonale studenter. Dette var ikke i tråd med en annen reglementsending som ble gjort i kjølvannet av 2007-vedtaket: at undervisningsspråket for et emne skulle kunngjøres på forhånd. Det var imidlertid store forskjeller mellom fakultetene.

Hvordan fordelte de engelskspråklige emnene seg mellom

58 *Både i pose og sekk* 2007: 26.

59 Universitetsstyret, sak 28/2011.

fakultetene? Det humanistiske fakultet skiller seg ut ved knapt å tilby emner på engelsk, uansett nivå. Ved de andre fakultetene varierer andelen på masternivået mellom vel 20 prosent ved Det medisinske og Det psykologiske fakultet og rundt 40 prosent ved de tre andre. Ved disse nærmet med andre ord engelskandelen seg halvparten av all undervisning. Særlig interessant er at Det juridiske fakultet lå så høyt. Som vi skal se nedenfor, er det her norsk som avhandlingsspråk står desidert sterkest, både rundt 2010 og i dag.

Når det gjelder bachelornivået, skiller Det matematisk-naturvitenskapelige og Det samfunnsvitenskapelige fakultet seg ut ved å (kunne) tilby mellom 10 og 20 prosent av emnene på engelsk. Ved de andre fakultetene er andelen engelskspråklige kurs på dette nivået minimal. Det siste året universitetsstyret fikk en egen rapport om status for språkpolitikkvedtaket fra 2007, var også i 2011.

Språkvalg i vitenskapelige publikasjoner

Helt siden middelalderen har vitenskapene i større eller mindre grad holdt seg med såkalte «lingua franca», språk som for de fleste skribentene ikke er morsmålet, men et fremmedspråk som hele fagmiljøet behersker uansett hjemland, og som derved gjør kommunikasjon av forskningsresultater på tvers av språkgrenser mulig. I middelalderen og fram til tidlig 1800-tall var det latin, deretter var tysk ved siden av engelsk og fransk dominerende fram til andre verdenskrig.⁶⁰ Etter 1945 har engelsk vært så å si enerådende.

Men ikke alle fagmiljøer har i samme grad sett behovet for internasjonal formidling av forskningsresultatene. Som vi skal se, dominerte engelsk på de to realfaglige fakultetene helt fra da Universitetet i Bergen ble grunnlagt, mens norsk fra starten av dominerte ved Det historisk-filosofiske fakultet, ispedd noen publikasjoner på de andre store europeiske språkene. Denne situasjonen har vedvart. Også i dag er det et betydelig innslag av publikasjoner på norsk innenfor juss, humaniora, psykologi og samfunnsfag, fagområder som ved UiB alle sprang ut av Det historisk-filosofiske fakultet.

60 Gordin 2015: 5 flg.

Å registrere språkbruk i vitenskapelige publikasjoner nøyaktig og konsekvent helt tilbake til 1946 byr på store metodiske utfordringer, fordi det finnes så mange forskjellige publikasjonstyper, fra internasjonale tidsskrifter til interne rapportserier og – i verste fall – upubliserte tekster som likevel føres opp som «publikasjon» i årsrapportene fra universitetet. Det samme gjelder spennet fra internasjonale bokforlag til nasjonale og videre til manuskripter en selv har kopiert og distribuert innenfor eget fagmiljø i snever forstand. I tillegg kommer den flytende grensen mellom rene forskningspublikasjoner og de mer eller mindre populærvitenskapelige.

Dette gjør pålitelig og sammenlignbar prosentregning over hele spekteret av publikasjoner svært vanskelig; resultatet blir lett meningsløst fordi publiseringskulturene er forskjellige fra fag til fag. I tillegg er det først og fremst de underliggende normene som styrer valg som er interessante. Jeg har ut fra dette derfor valgt å undersøke språkvalg i doktoravhandlinger fra da den første graden ble avlagt i 1948.⁶¹ Valget av språk i disse avspeiler uten tvil den rådende normen med hensyn til hvor stor leserkrets en ønsket å nå.

I alt 556 avhandlinger ble forsvart i perioden 1948 til og med 1988. Fordelingen på fag samt utviklingen fra 1950-tallet og deretter over femårsperioder går fram av tabell 7.1. Det er store forskjeller i antallet grader ved fakultetene og innenfor ulike fagområder. Realfagene dominerer: 75 % av avhandlingene hører hjemme på Det matematisk-naturvitenskapelige, Det medisinske og Det odontologiske fakultet.

61 Fram til og med 1988 er opplysningene hentet fra universitetets årsmeldinger. Fra 1989 publiseres det ikke lenger en oversikt over avlagte doktorgrader i årsmeldingene. Å hente ut tall fra de papirbaserte kollegiereferatene i perioden fram til saklister ble lagt ut på nett i 1999, vil være svært tidkrevende, og i lys av at registreringen fra de elektroniske sakslistene – som vi skal se – ikke viser noen dramatiske endringer i forhold til 1980-årene, lar jeg dette tiåret stå åpent. Fra og med 1999 er tallene hentet fra sakspapirer knyttet til den første ordinære saken på hvert kollegie-/styremøte, fullmaktsakene, som inneholdt en liste over de kreeringsbrevene som var blitt sendt ut siden forrige møte. Siden en på 90- og første halvdel av 00-tallet hadde fakultetsspesifikke grader, var avhandlingene rimelig enkle å registrere og sortere på fakultet og språk. Innføringen av felles ph.d.-grad på begynnelsen av 00-tallet gjorde sortering mer komplisert. Denne måtte nå gjøres ved hjelp av oppslag i bibliotekskatalogen Oria og sjekk av de elektronisk publiserte versjonene der disse forelå. Først i 2009 forsvant de gamle gradene helt, og dette er det siste året der denne metoden ble brukt. Fra 2010 av har jeg registrert språkvalg ved hjelp av pressemeldingene universitetet sender ut før hver disputas. Dette skiftet i registreringsmetode gjør tallene for 2009 og 2010 noe usikre siden kreeringsbrevet knyttet til en disputas sent på året kan ha blitt sendt ut året etter.

Tabell 7.1 Antall doktoravhandlinger forsvart mellom 1948 og 1988, samt gjennomsnittlig norskprosent for hvert fakultet.

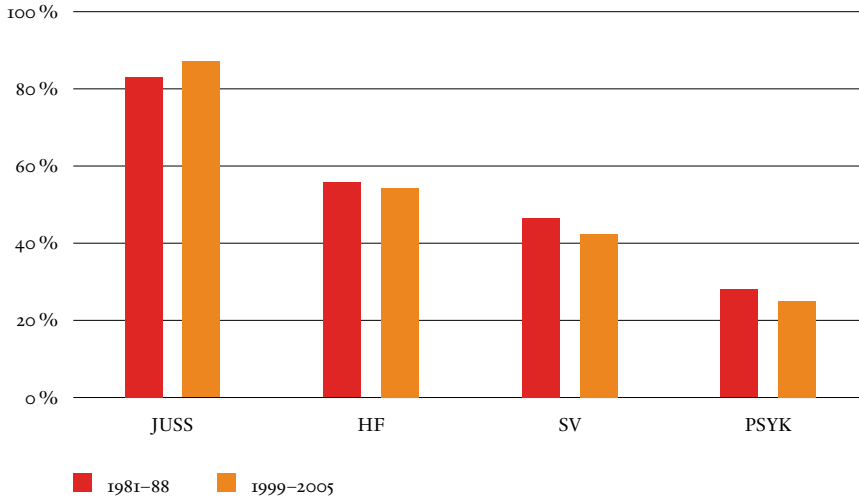
	1949–60	1961–65	1966–70	1971–75	1976–80	1981–85	1986–88	Sum	norsk
JUSS				3	1	2	4	10	90 %
HF	3	6	11	12	11	19	15	77	56 %
SV			1	4	6	5	10	26	50 %
PSYK				5	3	8	10	26	23 %
MN	12	4	17	23	40	70	43	209	4 %
ODONT			6	7	5	9	3	30	7 %
MED	3	12	18	18	32	49	46	178	5 %
Sum	18	22	53	72	98	162	131	556	16 %

I tillegg ser vi at antallet avhandlinger var svært lavt de første 15 årene. I perioden 1965–70 ble det forsvart flere avhandlinger enn summen av avhandlinger forsvart fra 1948 til og med 1960. Kolonnen helt til høyre viser gjennomsnittlig norskprosent gjennom hele perioden fram til 1988 for hvert fakultet.⁶² Endring over tid vises altså ikke, men om vi tolker disse gjennomsnittene som et uttrykk for normene knyttet til språkvalg i ulike fagmiljøer, ser vi for det første at prosenten er svært lav og på det nærmeste den samme for de tre realfagsfakultetene. Ved de andre fakultetene er innslaget av norsk større, fra Det juridiske fakultet med nesten alle avhandlingene på norsk til Det psykologiske der omtrent hver fjerde avhandling skrives på norsk. Tabellen dekker over at det innenfor fakultetene sannsynligvis vil finnes ulike fagspesifikke normer. Dette gjelder også Det historisk-filosofiske fakultet, der avhandlinger knyttet til de ulike språkfagene normalt skrives på angjeldende språk.

Som nevnt i note 61 har jeg ikke registrert avhandlinger mellom 1989 og 1999. Går vi fram til årene mellom 1999 og 2005, har tallet på avhandlinger på norsk fra de tre realfaglige fakultetene sunket til null. Her har med andre ord engelsk overtatt totalt. I resten av

62 Grunnen til at jeg legger norsk til grunn, og ikke engelsk, er at engelskprosenten vil være misvisende når det gjelder Det historisk-filosofiske fakultet. Her skrives ca. 10 % av avhandlingene på et annet fremmedspråk enn engelsk, slik at norskens stilling ved fakultetet ikke lar seg regne ut ved å trekke engelskprosenten fra 100 %. Det kan man for de andre fakultetene, med to unntak, begge ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Her ble det forsvart en avhandling på fransk i 1955 og en på tysk i 1966.

Figur 7.1 Andel norskspråklige avhandlinger ved de ikke-realfaglige fakultetene fra 1985–88 og 1999–2005.

dette avsnittet skal derfor utviklingen fram til i dag ved de fire resterende fakultetene, Det historisk-filosofiske, Det psykologiske, Det samfunnsvitenskapelige og Det juridiske, belyses.

I figur 7.1 sammenlignes innslaget av norsk i avhandlingene på 1980-tallet med de første årene på 2000-tallet. I denne perioden, og dermed gjennom den perioden det ikke er tall for, 1990-tallet, holder innslaget av norsk seg ganske stabilt, mens det er en svak nedgang å spore ved Det psykologiske, Det samfunnsvitenskapelige og Det humanistiske og en liten økning ved Det juridiske fakultet. Forskjellene er likevel så små at det tryggeste er å si at norsk ikke svekkes vesentlig i denne perioden.

Det er også en markert forskjell mellom fakultetene, fra et stort flertall norske avhandlinger ved Det juridiske, vel 50 % ved Det historisk-filosofiske, omtrent 40 % ved Det samfunnsvitenskapelige til vel 20 % ved Det psykologiske fakultet.⁶³ Dette var situasjonen rundt 2005, da tanken om at universitetet trengte en språkpolitikk, for første gang ble reist. Den svake nedgangen i tre av fire tilfeller i figur 7.1 er likevel del av en lengre trend, for som vi

63 Antall avhandlinger forsvart ved Det juridiske fakultet i den første perioden er bare 6, så prosenten må tolkes med dette i mente. De andre søylene baserer seg på 15 eller flere avhandlinger. Det ligger likevel vesentlige, årlige svingninger bak gjennomsnittene.

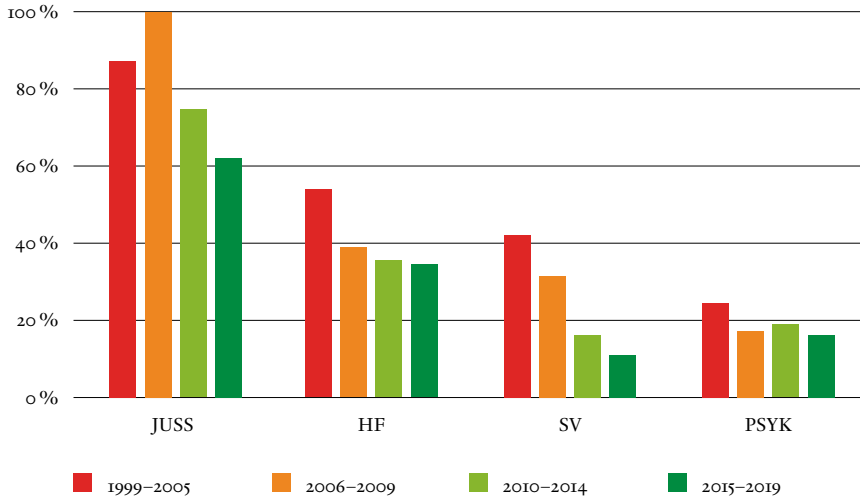
skal se, svekkes norskens stilling ytterligere ved de fire fakultetene etter 2005.

Fra og med dette tidspunktet har jeg trukket ut avhandlingene der navnet på doktoranden kan tyde på at vedkommende ikke har et nordisk morsmål og derfor ikke har kunnet velge å skrive avhandlingen på et nordisk språk.⁶⁴ Av de 640 avhandlingene jeg har analysert, tilhører 135 denne kategorien, fordelt på 57 fra Det humanistiske fakultet, 5 fra det juridiske, 16 fra det psykologiske og 56 fra det samfunnsvitenskapelige. Disse er ikke med i grunnlaget for diskusjonen som følger. Også de 19 dr.philos.-gradene som ble avlagt i perioden, er trukket ut, siden disse vanligvis skrives uten formell veileder. De fleste av disse er avlagt ved Det humanistiske fakultet, der 12 av 14 er skrevet på norsk. Det samme er den ene fra Det juridiske fakultet. Én av tre fra Det psykologiske fakultet er skrevet på norsk, mens den ene fra Det samfunnsvitenskapelige fakultet er skrevet på engelsk.

I figur 7.2 er også tallene for den foregående femårsperioden tatt med, kopiert fra figur 7.1. Med unntak av økningen ved Det juridiske fakultet fra 1999–2005 til 2006–2009 ser vi en nedgang ved alle fakultetene, også blant juristene, etter 2010. Den mest markante nedgangen ses ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, der andelen har gått fra vel 40 % de nærmeste årene etter årtusenskiftet til ca. 10 % etter 2015. En lignende nedgang skjer ved Det juridiske fakultet etter 2010, fra 100 % i årene 2006–2009 til ca. 60 % etter 2015. Der det skjer minst, er Det psykologiske fakultet. Fra et allerede lavt utgangspunkt synker andelen med mindre enn 10 %. Det humanistiske fakultet har en stor nedgang fram til 2010, deretter er nedgangen mye slakere, fra snaut 40 % i 2006–2009 til snaut 35 % etter 2015. Men til forskjell fra de tre andre fakultetene kan vi ikke her slutte oss direkte til andelen av engelskspråklige avhandlingene ved å trekke prosentene fra 100 %, siden det her også skrives avhandlingene på andre fremmedspråk. Men om vi trekker disse

64 Her er det viktig å understreke at denne silingen ikke baserer seg på en forestilling om at mennesker som ikke har norsk som morsmål, ikke vil kunne tilegne seg akademisk norsk på et nivå som vil sette dem i stand til å skrive en avhandling på norsk. Utgangspunktet er at det nå ansettes et anselig antall stipendiater som ikke har norsk som morsmål og aldri før har vært i Norge. I mange tilfeller inneholder pressemeldingen opplysninger om doktorandens bakgrunn, men ikke alltid. Eventuelle feilkategoriseringer er likevel neppe så mange at de gjør resultatene meningsløse.

Figur 7.2 Utviklingen i andel norskspråklige avhandlinger ved de ikke-realfaglige fakultetene fra 1999 til 2019.

inn og beregner andelen av engelskspråklige avhandlinger ved HF-fakultetet, endres ikke bildet vesentlig. Andelen engelskspråklige avhandlinger gjorde et hopp på ca. 10 % fra den første til den andre perioden i figur 7.2. Deretter holdt den seg på ca. 50 %, med en økning fra 48 % i 2006–2009 til 52 % etter 2015.

En sortering av avhandlingene innenfor hvert fakultet etter fag avslører relativt store forskjeller om tallene fra 2009 til 2019 ses under ett. Ved Det psykologiske fakultet skiller pedagogikkfaget seg ut med en norskandel på over 50 %. De andre instituttene har under 20 %; Institutt for biologisk og medisinsk psykologi og Institutt for samfunnspsykologi har under 10 %. Ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet er det Sosiologisk institutt og Institutt for administrasjon og organisasjonsvitenskap som har høyest andel avhandlinger på norsk med litt under 50 %, mens Institutt for økonomi befinner seg i motsatt ende sammen med den informasjonsvitenskapelige delen av Institutt for informasjons- og medievitenskap. Når det gjelder Det humanistiske fakultet, lar ikke instituttene seg bruke som fagbasert inndelingskriterium, fordi de to største instituttene, Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap og Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier, er faglig sett svært heterogene. Her må en derfor se på disipliner. Et tydelig

og ikke overraskende mønster er at man i de nordiske disiplinene i stor grad skriver på norsk. Innenfor nordisk historie, arkeologi, språkvitenskap og litteraturvitenskap er norskprosenten 75 % eller høyere. Motsatt er avhandlinger skrevet om internasjonale emner innenfor historie og arkeologi skrevet på engelsk. Det samme gjelder allmenn språkvitenskap og i stor grad religionsvitenskap. Et avvik er allmenn litteraturvitenskap, som også er et internasjonalt orientert fag. Her er norskprosenten likevel høy; seks av ni avhandlinger om ikke-nordiske emner er i denne perioden skrevet på norsk.

Det er nok mange årsaker til at stadig flere avhandlinger skrives på engelsk også ved fakulteter som tradisjonelt har hatt et vesentlig innslag av avhandlinger skrevet på norsk, og den økende institusjonelle vekten på internasjonalisering etter årtusenskiftet er nok bare én av flere faktorer bak utviklingen som går fram av figur 7.1 og figur 7.2.

Andre faktorer som kan nevnes, er kravet i ph.d.-forskriften ved UiB om at doktorgraden skal kvalifisere for forskning av «internasjonal standard» (§ 2-1), og at avhandlingen skal være av «internasjonal standard på høyt nivå» (§§ 2-2 og 10-1). Kravet om at bedømmelseskomiteen skal ha et medlem fra et utenlandsk universitet, kan naturligvis oppfylles også om avhandlingen er skrevet på norsk, men det vil være atskillig lettere å oppfylle om avhandlingen er skrevet på engelsk.

Et spørsmål som ennå ikke er besvart, er i hvilken grad de ulike fakultetene faktisk stiller krav med hensyn til språkvalg, og om dette kan forklare noe av variasjonen. Det er jo tenkelig at engelskdominansen på de to realfagsfakultetene er et resultat av et reglementsfastet krav om at avhandlingen skal skrives på engelsk, eventuelt med åpning for å få skrive på et annet språk, etter søknad. Jeg har ikke undersøkt tidligere reglementer, men i dag stilles det ikke et slikt krav, og det er vel liten grunn til å tro at dette har vært gjort tidligere. Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet krever at avhandlingen skal skrives på engelsk eller norsk.⁶⁵ Det medisinske fakultet har en sterkere formulering, men ikke slik at engelsk er obligatorisk: «Avhandlingen bør fortrinnsvis være skrevet på engelsk. Avhandlinger på norsk, svensk eller dansk aksepteres

65 https://www.uib.no/sites/w3.uib.no/files/attachments/programbeskrivelse_ph.d.-programmet_nettside.pdf (besøkt 23.4.2020).

også for bedømmelse.»⁶⁶ Når det gjelder de andre fakultetene, har verken Det psykologiske eller Det samfunnsvitenskapelige fakultet bestemmelser om språkvalg i sine programbeskrivelser. Ved Det juridiske fakultet kan avhandlingen skrives på engelsk, norsk, svensk eller dansk. Dette er også hovedregelen ved Det humanistiske fakultet, men her åpnes det i tråd med praksis for andre språk dersom de kan ivaretas på forsvarlig måte ved instituttene.

Ut fra dette synes det trygt å konkludere at den ulike praksisen ved fakultetene med hensyn til språkvalg i doktoravhandlinger er basert på ulike, fagspesifikke normer som kan føres tilbake til tiden da fakultetene og de ulike fagene ble etablert ved UiB. Særlig etter årtusensskiftet har presset fra engelsk økt innenfor fag som tradisjonelt har hatt et vesentlig innslag av norsk, og særlig innenfor samfunnsfagene og juss ser vi en markant økning i bruk av engelsk. For juss er andelen av norsk likevel fremdeles svært høy. Innenfor humaniora og psykologi er ikke økningen like dramatisk, men for psykologiens vedkommende har innslaget av norsk aldri vært stort, og i hvert fall de siste ti årene i stor grad begrenset til pedagogikk.

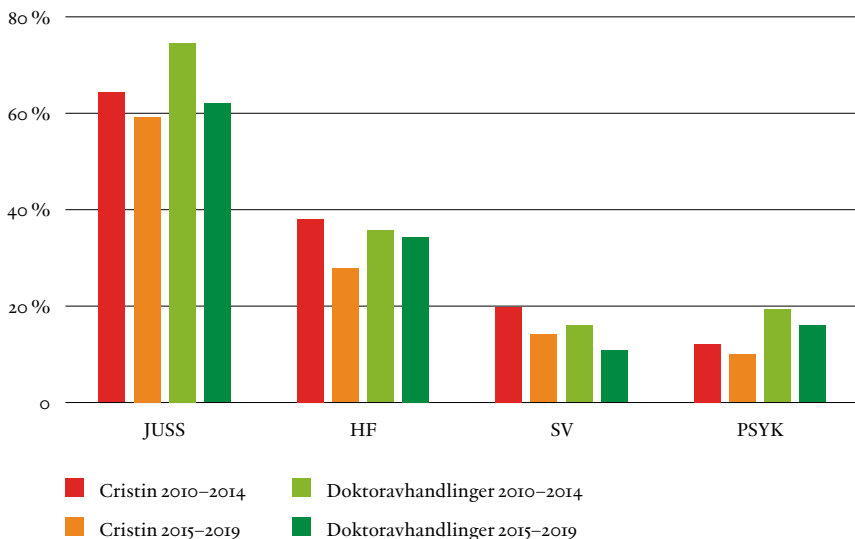
Til slutt i dette avsnittet skal jeg sammenligne resultatene ovenfor med språkvalg i vitenskapelige artikler fra og med 2010. Grunnlagsmaterialet er hentet fra databasen Cristin (Current Research Information System in Norway).⁶⁷ Her skal alle forskningspublikasjoner fra ansatte ved norske, høyere utdanningsinstitusjoner registreres, også med hvilket språk publikasjonen er skrevet på. Artikkelen er publisert i tidsskrifter eller artikkelsamlinger i bokform, alle godkjent som poenggivende i den såkalte publiseringsindikatoren.⁶⁸ Dette betyr at alle er forskningspublikasjoner godkjent etter de samme kriteriene. Også poenggivende såkalte monografier er tatt med, dvs. bøker skrevet om ett tema av én eller en liten gruppe forfatter(e). Figur 7.3 viser andelen av norsk i publikasjonene registrert i Cristin sammenlignet med valg av norsk i doktoravhandlinger for de fire fakultetene. Som vi kan se, er det et ganske godt samsvar

66 <http://ekstern.filer.uib.no/mofa/forskning/Retningslinjer/Programbeskrivelse%20vedtatt%20afakstyre.pdf> (besøkt 23.4.2020).

67 <https://wo.cristin.no>, sist besøkt 11.5.2020. Cristin inneholder resultater også fra før 2010, men her skal dekningen være for dårlig til at det vil gi pålitelige resultater.

68 For mer informasjon om publiseringsindikatoren og poengsystemet, se <https://www.cristin.no/nvi-rapportering/rapporteringsinstruksen/vedlegg/utregning-av-poeng-for-vitenskapelige-publikasjone.html> (sist besøkt 12.5.2020).

Figur 7.3 Valg av norsk i vitenskapelige publikasjoner registrert i Cristin og i doktoravhandlinger 2010–2019.

mellom de to, og også når det gjelder Cristin-publikasjonene, går norskandelen ned i løpet av tiåret over hele linjen.

Hva da med de to realfaglige fakultetene, Det matematisk-naturvitenskapelige og Det medisinske? Som vist ovenfor har engelskspråklige avhandlinger her vært så å si enerådende så lenge UiB har eksistert. Ut fra dette vil vi vente at også Cristin-registreringene nesten utelukkende er engelskspråklige. De to fakultetene skiller seg likevel fra hverandre ved at Det medisinske har et stort og veldefinert profesjonsfelt å forholde seg til i Norge. Derfor ville vi kanskje vente flere norskspråklige publikasjoner fra Det medisinske fakultet, nettopp rettet mot dette feltet.

Engelsk er så å si enerådende som vitenskapelig publikasjonsspråk ved de to fakultetene. Ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet var 12 av 9216 publikasjoner på norsk, ikke stort flere enn de 7 publisert på andre språk (tysk 3, fransk 2, russisk 1 og estisk 1). 7 av de 12 norskspråklige artiklene dreier seg om matematikdidaktikk, 2 er publisert i *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 2 i *Magma*, et fagforeningstidsskrift for økonomer, og én i *Idéhistorisk tidsskrift*. At didaktikkartikler publiseres på norsk, kan ses i sammenheng med at norsk fremdeles står sterkt innenfor pedagogikk-

feltet generelt. De andre tidsskriftene der realistene har publisert på norsk, tilhører andre fagfelt: medisin, økonomi og filosofi.

Dette reiser spørsmålet om det i dag finnes tidsskrifter innenfor realfag som aksepterer bidrag på et nordisk språk. Et søk på nordiskspråklige tidsskrifter som er godkjent for poenggivende forskningspublisering på nivå 1, dvs. det laveste nivået av to, ga ingen treff.⁶⁹ Det finnes med andre ord ingen poenggivende kanaler for publisering av artikler skrevet på et nordisk språk innenfor det matematisk-naturvitenskaplige feltet.

Om vi derimot går til det laveste nivået i Cristin, nivå 0, finner vi et betydelig innslag av artikler på norsk fra dette fakultetet. Nivå 0 omfatter tidsskrifter som ikke tilfredsstiller kravet om fagfellevurdering og at forfatterne må rekrutteres fra flere institusjoner. UiBs hederskronte, populærvitenskapelige tidsskrift *Naturen* hører til her. Fra 2010 til 2019 er det registrert 804 artikler på nivå 0 fra forfattere knyttet til fakultetet. Av disse var 204, eller 25 %, på norsk eller et annet nordisk språk. Med unntak av én artikkel på spansk var resten på engelsk.

Ved Det medisinske fakultet er andelen norskspråklige publikasjoner på nivå 1 og 2 litt høyere enn ved det matematisk-naturvitenskapelige, men likevel svært lav. Av 9806 er 318 på norsk, spredd på 35 ulike tidsskrift. *Tidsskrift for Den norske legeforening* og *Den norske tannlegeforenings tidende* dominerer med henholdsvis 107 og 78 artikler. De resterende er for det meste tidsskrifter der målgruppene utgjør en større eller mindre del av helseprofesjonene. Her ser vi en vesentlig forskjell mellom de to fagfeltene. Mens det innenfor medisin finnes en rekke tidsskrifter rettet mot ulike deler av helseprofesjonene i Norge/Norden som tilfredsstiller kravene om poenggivende forskningspublisering, finnes ingen slike innenfor realfag. Også når det gjelder Det medisinske fakultet, er innslaget av artikler på et nordisk språk på nivå 0 betydelig. Halvparten (51 %) av 401 artikler er her på norsk eller et annet nordisk språk, altså igjen betydelig høyere enn andelen på nivå 1 og 2.

Konklusjonen blir likevel at de forskjellene vi kan se når det gjelder språkvalg i doktoravhandlinger, er omtrent de samme som forskjeller i språkvalg i poenggivende forskningspublikasjoner de

69 Register over vitenskapelige publiseringskanaler: <https://kanalregister.hkdir.no/publiseringskanaler/Forside>

siste årene. Mens normen innenfor realfag og medisin har vært engelsk helt siden universitetet ble opprettet, har norsk stått relativt sterkt innenfor fakultetene utgått fra Det humanistiske fakultet. Men også her blir norskens stilling gradvis svekket, ikke bare som avhandlingsspråk, men også i andre vitenskapelige publikasjoner. UiB skiller seg neppe ut her; en undersøkelse publisert i 2014 viser den samme tendensen på nasjonalt nivå, rett nok avgrenset til noen få år rundt 2010.⁷⁰

Lokalt, nasjonalt og globalt

I dette kapittelet er det vist at språkpolitikk ikke bare er en lokal sak, men avhengig av nasjonal politikk, og sågar av det som kan omtales som «megatrender». Engelsk som publiseringspråk er en slik trend. Myndighetenes krav om at institusjonene skal ha og utøve en språkpolitikk som tar hensyn til norsk som fagspråk kan ses som en annen. Men fra 1996 til i dag har den øverste universitetsledelsen aldri hatt sjansen til å unngå nærkontakt med språkspørsmålet. Det skyldes i første rekke at det ved UiB finnes et betydelig miljø av universitetsansatte som har et sterkt språkpolitisk engasjement, og dette henger igjen sammen med at det finnes et enda større segment av nynorskbrukere ved institusjonen. Men det er trolig bare nasjonal politikk som kan sikre at norsk ikke forsvinner som vitenskapelig språk. Selv om de humanistiske fag fortsatt «henger etter» i overgang til engelsk som avhandlings- og publiseringspråk, skjer overgangen også der ganske raskt.

Litteratur og kilder

Almenningen, O., Elvik, A., Helleland, B., Lien, Å. & Vikør, L.S. (red.) (1981). *Målreising i 75 år: Noregs mållag 1906–1981*. Oslo: Fonna Forlag.

Eskeland, I. (red.) (1956). *I strid for norsk mål. Noregs Mållag 1906–1956*. Oslo: Noregs Mållag.

Europeisk språkperm / European Language Portfolio (2010). Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra https://www.udir.no/globalassets/filer/utdanningslopet/voksne/udir_sprakperm_voksne_web.pdf

Forland, A. (1996). Universitetet i Bergens historie 1946–1996. I: A. Forland & A. Haaland, *Universitetet i Bergens historie*. Bind I (s. 190–546). Universitetet i Bergen.

⁷⁰ Kristoffersen, Kristiansen & Røynealand 2014.

- Føreteljingar til Kyrkje- og undervisningsdepartementet om styringsmålet på Universitetet i Bergen.* (1947). Bergen: Studentmällaget i Bergen, Vestlandske Mällag, Vestmannalaget.
- Gordin, M.D.** (2015). *Scientific Babel: How science was done before and after global English.* Chicago, IL: The University of Chicago Press.
- Grong, E.M.** (u.å.). *Språkprosjektet ved UiB. Sluttrapport.* Intern rapport. Personal- og organisasjonsavdelingen, Universitetet i Bergen.
- Grønvik, O.** (1987). *Målbruken i offentlig teneste 1930–1940. Ein studie i vilkåra for å få gjennomført målbruksreglane i lov og føresegner frå 1930–1931.* Oslo: Det Norske Samlaget.
- Komiteen til utredning av spørsmålet om eventuell opprettelse av et universitet i Bergen. 1938–1939* (1940). Bergen: John Griegs boktrykkeri.
- Kristoffersen, G., Kristiansen, M. & Røynealand, U.** (2014). Landrapport Norge: Internasjonalisering og parallellspråklighet ved norske universitet og høyskoler. I: F. Gregersen (red.), *Hvor parallelt. Om parallellspråklighet på Nordens universitet* (s. 197–259). København: Nordisk ministerråd.
- Målreising 1967. Eit debattopplegg* (1967). Oslo: Det Norske Samlaget.
- Norsk i hundre* (2005). Oslo: Språkrådet. https://www.sprakradet.no/localfiles/9832/norsk_i_hundre.pdf
- Språk i Norge – kultur og infrastruktur.* (2018). Oslo: Språkrådet. Hentet fra https://www.sprakradet.no/globalassets/diverse/sprak-i-norge_web.pdf
- Stavang, P., Nordland, O. & Bremer, J.** (1966). *Målsak og framtidssamfunn.* Oslo: Noregs Mällag.
- Sudmann, A.** (1952). Bondestudenten. I: O. Dalgard, K. Haukaas, W. Keilhau, O. Midttun, A. Ropeid & S. Tveite (red.), *Studentmällaget 50 år* (s. 285–291). Oslo: Studentmällaget.
- Universitetet i Bergen** (2007). *Både i pose og sekk. Framlegg til språkpolitikk for Universitetet i Bergen.*
- Venås, K.** (2014). Gustav Indrebø. *Norsk biografisk leksikon.* Henta frå https://nbl.snl.no/Gustav_Indrebø